

УДК 502.7:504.054-055:504.06:621.791+620.197

**ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТРУБОПРОВІДНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ДІЇ
ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ ПОЛІВ**

В. Г. Старчак, Т. М. Поліщук

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка
вул. Гетьмана Полуботка, 53, 14013, м. Чернігів, Україна

С. Д. Цибуля, І. А. Костенко, К. М. Іваненко

Чернігівський державний технологічний університет
вул. Шевченка, 95, 14027, м. Чернігів, Україна. E-mail: stcibula@yandex.ru

І. Д. Пушкарьова

Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління Мінприроди України, м. Київ
вул. Урицького, 35, 03035, м. Київ, Україна. E-mail: Irynet@mail.ru

Обговорюється техногенно-екологічна небезпека руйнування зварних з'єднань трубопровідного транспорту в умовах дії електромагнітних полів і його запобігання технічними засобами захисту навколишнього середовища.

Ключові слова: техногенно-екологічна безпека, зварні з'єднання, трубопровідний транспорт, електромагнітні поля, технологічні та організаційно-технічні методи захисту навколишнього середовища.

**ECOLOGICAL SAFETY OF PIPELINE TRANSPORTATION
IN THE ELECTROMAGNETIC FIELDS**

V. G. Starchak, T. N. Polishuk

Chernigiv National Educational University named T.G. Shevchenko
vul. Getmana Polubotka, 53, 14013, Chernigiv, Ukraine

S. D. Tcibula, I. A. Kostenko, K. M. Ivanenko

Chernigiv State Technological University
vul. Shevchenko, 95, 14027, Chernigiv, Ukraine. E-mail: stcibula@yandex.ru

I. D. Pushkaryova

State Ecological Academy of Postgraduate Education and Management, Kyiv
vul. Urickogo, 35, 03035, Kyiv, Ukraine. E-mail: Irynet@mail.ru

The technogenous-ecological safety of the welded joints pipeline transportation fracture in condition of the electromagnetic fields action and it prevention by technical protection means of environment.

Key words: technogenous-ecological safety, welded joints, pipeline transportation, electromagnetic fields, technological and organizing-technical methods of environment protection.

**ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ТРУБОПРОВОДНОГО ТРАНСПОРТА
В УСЛОВИЯХ ДЕЙСТВИЯ ЭЛЕКТРОМАГНИТНЫХ ПОЛЕЙ**

В. Г. Старчак, Т. Н. Полищук

Черниговский национальный педагогический университет им. Т.Г. Шевченко
ул. Гетьмана Полуботка, 53, 14013, г. Чернигов, Украина

С. Д. Цибуля, И. А. Костенко, К. Н. Иваненко

Черниговский государственный технологический университет
ул. Шевченко, 95, 14027, г. Чернигов, Украина. E-mail: stcibula@yandex.ru

И. Д. Пушкарёва

Государственная экологическая академия последипломного образования и управления Минприроды Украины, г. Киев
ул. Урицкого, 35, 03035, г. Киев, Украина. E-mail: Irynet@mail.ru

Обсуждается техногенно-экологическая опасность разрушения сварных соединений трубопроводного транспорта в условиях действия электромагнитных полей и его предотвращение техническими средствами защиты окружающей среды.

Ключевые слова: техногенно-экологическая безопасность, сварные соединения, трубопроводный транспорт, электромагнитные поля, технологические и организационно-технические методы защиты окружающей среды.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Техногенно-екологічна небезпека на Чернігівщині пов'язана із наявністю на її території 697 потенційно небезпечних об'єктів. Площа зон можливого ураження від надзвичайних ситуацій техногенного походження становить 7,4 тис км² (23,2% загальної площі області) [1]. Це вимагає розробки та впровадження ефективних технологічних та організаційно-технічних

методів захисту комунікацій, інженерних споруд.

По території області проходить 440,1 км нафто-та продуктопроводів, які на своїй протяжності мають 48 переходів (через водні перешкоди – 7, автошляхи – 1-4 категорії – 34, залізниці - 7). З терміном понад 30 років працює 248,5 км нафтопроводів. Розгерметизація їх супроводжується забрудненням ґрунту, поверхневих і ґрунтових вод, загибеллю флори,

фауни, негативно впливає на здоров'я людини. В аварійному стані знаходяться 20% водопровідних мереж області (втрати питної води в Чернігові становлять 25,2%).

Корозійні пошкодження погіршують якість питної води, забруднюючи її важкими металами, що разом із недостатньо ефективними засобами очистки призводить до значного відхилення (на 43,7%) санітарно-хімічних показників від ГДК. 30,9% мереж водовідведення (із 911 км) знаходяться також в аварійному стані. Зношеність каналізаційних мереж по області складає 48,8...86,5% [1].

Аналіз надзвичайних ситуацій при аваріях показав значні пошкодження залізобетонних і сталевих труб за рахунок корозійно-механічних руйнувань (КМР): товщина стінки верхньої частини каналізаційних труб на ділянках до 150 м, зменшилася в 10 разів, наявні повздовжні та поперечні тріщини, є ділянки (до 2 м), де верхня частина трубопроводу повністю відсутня. Зварні з'єднання (ЗЗ) на трубопроводах особливо чутливі до КМР: водневої деградації (ВД) (крихкості), малоциклової втоми (МЦВ), корозійного розтріскування – КР [2-5]. Критичний аналіз науково-технічної літератури вказує на недостатність наукових досліджень щодо тривкості окремих зон ЗЗ (основного металу – ОМ, зони термічного впливу – ЗТВ і зварного шва – ЗШ) в агресивних середовищах і їх захисту, в т.ч. при дії ЕМП [6-8].

У зв'язку із вищезазначеним метою роботи є розробка синергічних захисних композицій (СЗК) з утилізацією відходів і модифікованих захисних покриттів (МЗП) для запобігання техногенних аварій ЗЗ і забезпечення екологічної безпеки трубопровідного транспорту в умовах дії ЕМП.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Експерименти проведені на ЗЗ трубних сталей (зварювання без охолодження – 1 і з охолодженням – 2): 09Г2ФБ, 16ГФР, 17Г1С і ін. в агресивних середовищах екологічно небезпечних підприємств (НСІ, H₂SO₄, з H₂S і ін.). До складу СЗК на вторинній сировині (відходи виробництва: К, КУБ, МП, КВС і ін., та споживання – некондиційні, за строком вживання пестициди – НП і фармпрепарати - НФП), додавали синергісти (синергічні добавки - СД) – похідні імідазолу (Ім), бензімідазолу (ВІм) як полідентатні ліганди з високою здатністю до утворення металохелатів щодо поверхні металу. Вибір їх засновано на комп'ютерних розрахунках електронних зарядів (*q*) на атомах молекул СД і термодинамічних характеристик методом MNDO-PM 3.

Проведені експерименти на найбільш небезпечних зонах ЗЗ – ЗТВ, ЗШ (порівняно з ОМ), дали можливість прогнозувати синергічну активність СД у складі СЗК при розробці екотехнологій, з покращенням стану НС і запобіганням техногенних аварій. Розроблена комплексна оцінка технічних засобів захисту ЗЗ від агресивної дії технологічних середовищ, з визначенням ряду показників захисту від корозії (*Z*), наводнювання (*β*), малоциклової втоми (*K*, *K_n*), розтріскування (*K_{кр}*). Саме ці процеси ви-

кликають техногенні аварії і сприяють забрудненню НС [9-12].

Встановлені кореляції коефіцієнтів захисту від *q*, *I*, ΔHf , α : K , $K_{кр}$, $Z=f(q_{N1})$, $K_n=f(q_{N3}, \alpha, I)$, $\beta=f(q_{N3}, \alpha)$, $K_{кр} = f(\Delta Hf)$ і ін. (α – поляризуємість, *I* – потенціал іонізації). На найбільш небезпечних зонах ЗЗ – ЗТВ одержано такі показники з СД: $Z=84...88\%$, $K=85...96\%$, $K_n=82...92\%$, $K_{кр}=104...125$, $\beta=74...77\%$ (табл. 1). ЗЗ дуже чутливі до катодної поляризації, водню, водневої деградації, особливо ЗТВ (рис. 1, 2).

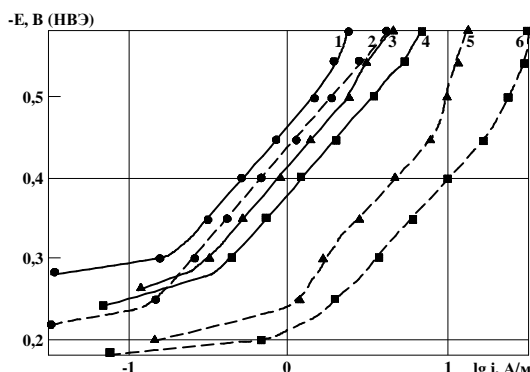

Рисунок 1 - Катодні поляризаційні криві на ЗЗ сталі 09Г2ФБ (2): 1, 3, 4 – з СД1; 2, 5, 6 – без; 1, 2 – ОМ, 3, 5 – ЗШ, 4, 6 – ЗТВ

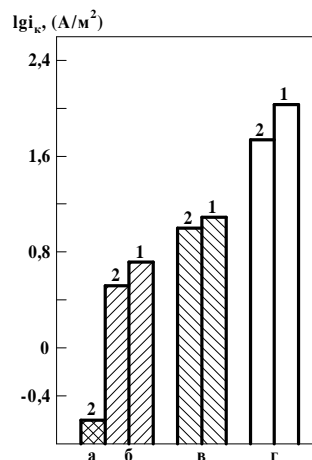

Рисунок 2 - Залежність $\lg i_k$ на ЗТВ сталі 09Г2ФБ від агресивності середовища та режиму зварювання (1 – без, 2 – з охол.): а – 0,5М NaCl, б – 0,5М NaCl + 0,5М CH₃COOH, в – 1М HCl, г – 0,5М H₂SO₄

Таблиця 1 – Ефективність захисту ЗЗ сталі 09Г2ФБ (1,2) в HCl, рН 0

	Z, %	β, %	K, %	K _n , %	K _{кр}
а					
1	91,5	73,9	97,4	86,2	115
2	96,9	77,1	99,0	89,1	129
б					
1	93,5	76,3	98,9	89,5	120
2	98,2	80,2	99,9	90,6	131
x/ а – з СЗК, б – з МЗП					

Дані табл. 1 підтверджують перспективність використання СЗК і модифікованих МЗП для захисту

ЗЗ сталі із забезпеченням техногенної безпеки зварних конструкцій трубопроводів в екологічно небезпечних виробництвах (ЕНВ). Для модифікації ЗП застосовано НФП, НП. Склад МЗП, мас. ч.: ЕД-20+КВС(1:1) – 0,9; К, МП, НФП, НП (1:1:1:1) – 0,1; СЗК: КУБ, НФП (СД (0,98:0,01:0,01)), 2...5 г/л.

Важливо розробити СЗК і МЗП для захисту ЗЗ в умовах дії ЕМП, бо відомі випадки, коли після прокладки зварних трубопроводів поблизу електрифікованих залізниць, через декілька місяців утворилися наскрізні пошкодження, з підвищенням техногенної небезпеки забруднення НС, екологічними катастрофами. Вплив електричної складової ЕМП ($f = 100$ кГц, $E=100$ В/м) на ЗЗ у НСІ, рН=1 показано на рис. 3, в табл. 2, 3.

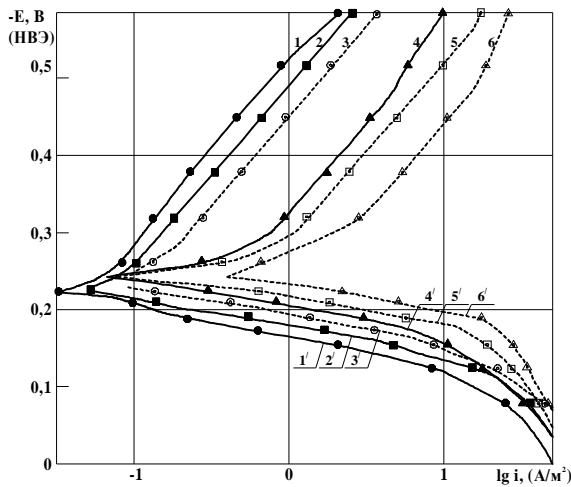

Рисунок 3 - Поляризаційні криві ЗЗ сталі 09Г2ФБ у 0,1 М НСІ в ЕП ($f=100$ кГц, $E=100$ В/м): 1,2,4 – з СЗК; 3,5,6 – без захисту; 1,3 – ОМ; 2,5 – ЗШ; 4,6 – ЗТВ

Таблиця 2 – Кінетичні, термодинамічні параметри корозії ЗЗ (2) сталі 09Г2ФБ в електричному полі (ЕП)

Зони ЗЗ	Густина струму, А/м ²			R _p , мОм·м ²
	i _c	i _k	i _a	
ОМ	0,11	1,00	2,09	134,2
ЗТВ	1,26	11,48	31,62	11,7
ЗШ	0,63	5,01	12,60	28,5

З рис. 3 видно, що ЕП проявляє катодний ефект захисту: всі i_k в ЕП менше ніж без ЕП (у 1,1...1,3 рази). Якщо без ЕП i_a max був в зоні ЗШ, то в ЕП i_k, i_a, i_c були максимальні в ЗТВ.

Таблиця 3 – Ефективність захисту окремих зон ЗЗ (2) в ЕП із СЗК

Зони ЗЗ	γ _c	γ _k	γ _a	R _p , мОм·м ²
ОМ	2,5	2,3	6,4	331,1
ЗТВ	3,7	3,4	5,8	45,6
ЗШ	9,1	7,5	15,1	259,9

Магнітне поле (МП), $f = 100$ кГц, $H = 5$ А/м різко

збільшує анодні струми i_a, для ОМ, ЗШ, ЗТВ – відповідно: в 3,3; 4,5 і 8,5 разів, зменшуючи в 2 і 2,3 рази катодні струми i_k на ЗШ, ЗТВ. Виникає небезпека наводнювання (рекомбінаційний механізм відновлення водню), водневої деградації, техногенних аварій (рис. 4).

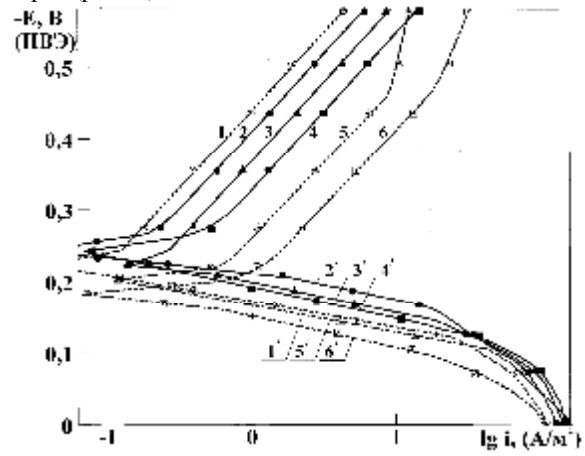

Рисунок 4 – Поляризаційні криві на ЗЗ сталі 09Г2ФБ (2) в 0,1 М НСІ в МП (штрихові – без МП), 1,2 – ОМ, 3,5 – ЗШ, 4,6 – ЗТВ

МП негативно діє на ефективність захисту окремих зон ЗЗ. Поляризаційний опір R_p знижується на ОМ, ЗТВ, ЗШ порівняно з дією МП без захисту в 2,5...4 і в 2,4...14,9 разів по відношенню захисту в ЕП. Характерно, що МЗК практично не зменшують ефективність захисту ЗЗ як в ЕП, так і в МП. Вона залишається на рівні табл. 1.

ВИСНОВКИ. 1. Поверхнева модифікація ЗЗ сталі металохелатуючими СЗК і МЗП забезпечує зниження ризику техногенних аварій при дії ЕМП, підвищує техногенно-екологічну безпеку, експлуатаційну надійність та довговічність зварних конструкцій.

2. Розроблені СЗК, МЗП мають екологічні переваги перед відомими: належать до 4 класу небезпеки (мало небезпечні речовини) K₂>10.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доповідь про стан НПС в Чернігівській області за 2009 рік. – Чернігів: Мінприроди, ДУ ОНПС в ЧО, 2010. – 207 с.
2. Панасюк В.В. Фізико-хімічна механіка конструкційних матеріалів: здобутки та перспективи. – В кн. Сучасне матеріалознавство ХХІ ст. – К.: Наук. думка, 1998. – С. 565-589.
3. Похмурський В.І., Мелехов Р.К., Круцан Г.М., Здановський В.Г. Корозійно-механічне руйнування (КМР) зварних конструкцій. – К.: Наукова думка, 1995. – 261 с.
4. Технологічні методи забезпечення якості довокілья та техногенно-екологічної безпеки металоконструкцій екологічно небезпечних виробництв / В.Г. Старчак, І.Д. Пушкарьова, Г.М. Мачульський та ін. // Фіз.-хім. механіка матеріалів. – Спецвип. № 7. – 2008. – Т. 2. – С. 933-937.
5. Старчак В.Г., Пушкарьова І.Д., Костенко І.А. Шляхи зменшення техногенного впливу на довокілья // Екологічна безпека. – 2008. - № 2. – С. 35-39.

6. Цибуля С.Д. Розробка інгібіторів комплексної дії на вторинній сировині для захисту сталі від корозії та КМР. – Автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.17.14 / ФМІ НАНУ ім. Г.В. Карпенка. – Львів, 1999. – 19 с.

7. Костенко І.А. Протикорозійний захист сталі від матеріальних та енергетичних забруднень. – Автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.17.14 / КПІ. – Київ, 2001. – 22 с.

8. Іваненко К.М. Науково-технічне забезпечення техногенної безпеки зварних конструкцій екологічно небезпечних виробництв. – Автореф. дис. ... канд. техн. наук: 21.06.01 / ДЕІ. – Київ, 2007. – 21 с.

9. Старчак В.Г. Комплексная система контроля и оценки эффективности защиты сталей от КМР в наводороживающих средах. – Чернигов: ВСНТО, 1983. – 69 с.

10. Наукові основи підвищення екологічної безпеки металоконструкцій модифікацією їх поверхні в протикорозійному захисті / В.Г. Старчак, Н.П. Буяльська, С.Д. Цибуля та ін. // Фіз.-хім. механіка матеріалів – Спецвип. № 4. – 2004. – Т. 2. – С. 853-859.

11. Повышение надежности, долговечности, экологической безопасности конструкционных материалов наномасштабным поверхностным металлохелатированием / В.Г. Старчак, С.А. Алексеенко, К.Н. Иваненко и др. // Техника машиностроения. – 2006. – № 2. – С. 64-70.

12. Підвищення корозійної стійкості, довговічності та екологічної безпеки конструкцій-них матеріалів поверхневою модифікацією / В.Г. Старчак, С.О. Олексієнко, К.М. Іваненко, С.Д. Цибуля та ін. // Фіз.-хім. механіка матеріалів – Спецвип. № 5. – Т. 2. – С. 883-888.

REFERENCE

1. A report about environment in the Chernigiv region for 2009. - Chernigiv: DU ONPS in ChO, 2010. – 207 p. [in Ukrainian].

2. . Panasyuk V.V. Physical-chemical mechanics of construction materials. Achievements and perspectives. – In book Modern science of materials in the XXI century. – K.: Nauk. Dumka, 1998. – P. 565–589 [in Ukrainian].

3. Pochmurski V.I., Melechov R.K., Krutcan G.M., Zdanovski V.G. Corrosion-mechanical fractures (KMF) of welded constructions. – K.: Naukova Dumka, 1995. – 261 p. [in Ukrainian].

4. Technological methods of providing quality of environment and technogenous-ecological safety of

metalloconstructions ecological dangerous productions / V.G. Starchak, I.D. Pushkaryova, G.M. Machulski a.o. // Physico-chemical mechanics of materials. – Spec. issue № 7. - 2008. – Т. 2. – P. 933-937 [in Ukrainian].

5. Starchak V.G., Pushkaryova I.D., Kostenko I.A. The ways of decreasing of technogenous influence on the environment // Ecological safety. – 2008. – № 2. – P. 35-39 [in Ukrainian].

6. Tcibula S.D. Complex action inhibitors development on the secondary raw materials for steel protection corrosion and corrosion-mechanical fractures. - Abstract of thesis for a candidate's degree: 05.17.14 / PhMI NASU named by G.V. Karpenko. – Lviv, 1999. – 19 p. [in Ukrainian].

7. Kostenko I.A. Steel corrosion protection from material and energetic contaminations. - Abstract of thesis for a candidate's degree: 05.17.14 / KPI. – Kyiv, 2001. – 22 p. [in Ukrainian].

8. Ivanenko K.M. The scientific-technical security of technogenous safety of welding constructions for ecologic dangerous productions. - Abstract of thesis for a candidate's degree: 21.06.01 / State ecological institute. – Kiev, 2007. – 21 p. [in Ukrainian].

9. Starchak V.G. Complex system of control and estimation of efficiency protection of steels from KMF in hydrogenating mediums. - Chernigov: VSNTTO, 1983. – 69 p. [in Russian].

10. Scientific bases of ecological safety increasing of metalloconstructions by modification of their surface in corrosion protection / V.G. Starchak, N.P. Buyalska, S.D. Tcibula a.o. // Physico-chemical mechanics of materials. – Spec. issue № 4. – 2004. – Т. 2. – P. 853-859 [in Ukrainian].

11. The reliability, longevity, ecological safety increasing of construction materials by surface metallochelation / V.G. Starchak, S.A. Alexienko, K.N. Ivanenko a.o. // Technique engineering. – 2006. – № 2. – P. 64-70 [in Russian].

12. The corrosion resistance, longevity and ecological safety increasing of construction materials by surface modification / V.G. Starchak, S.O. Olexienko, K.M. Ivanenko, S.D. Tcibula a.o. // Physico-chemical mechanics of materials. – Spec. issue № 5. – Т. 2. – P. 883-888 [in Ukrainian].

Стаття надійшла 10.01.11
Рекомендована до друку
к.т.н., доц. Бахарєвим В.С.